

sions.org/portals/unipsil/media/documents/srpt/sgrsl20.pdf. 20. *Chen Reis* «Trying the future, avenging the past: the implications of prosecuting children for participation in internal armed conflict», *Columbia Human Rights Law Review*, Vol. 28, 1997, p. 645. 21. *Roger S. Clark et Otto Triffterer*, «Article 26: Exclusion of jurisdiction over persons under eighteen», in *Otto Triffterer* (ed.), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court: observers' notes, article by article*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999, p. 496-497. 22. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у резолюції 2200 А (XXI) 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043 23. *Amnesty International*, «Child Soldiers: Criminals or Victims?», London, December 2000, AI Index: IOR 50/02/00, p. 6. 24. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), п. 11, прийняті Резолюцією ООН 40/3, UN Doc. A/RES/40/33 від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211. 25. *Олсен Л.* Механізми, доповнюючі судбное преследование / Л. Олсен // *Международный журнал Красного Креста: сборник статей.* – 2003. – Декабрь. – С. 79-97.

УДК 341.123

Л. О. РИБИНСЬКА

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЮНІСЕФ ЩОДО СИСТЕМИ ПРАВ ДИТИНИ

Здійснено огляд основних питань діяльності ЮНІСЕФ та доведено категорію дитини як біосоціальної, яка за своїми ознаками має правовий статус на рівні біологічного та соціального існування.

Ключові слова: ЮНІСЕФ, організація ООН, поняття дитини, система прав дітей.

Рыбинская Л.А. Особенности деятельности ЮНИСЕФ относительно системы прав ребенка

Осуществлен обзор основных вопросов деятельности ЮНИСЕФ и доказана такая категория ребенка, как биосоциальная, которая имеет правовой статус на уровне биологического и социального существования.

Ключевые слова: ЮНИСЕФ, организация ООН, понятие ребенка, система прав детей.

Rybinska L. The specific of UNICEF activities on system of children rights

The author made a review of basic questions about the activity of UNICEF and proved that the category of child as biosocial has a status of biological and social existence.

Key words: UNICEF, the organization of UNO, the concept of child, the system of children rights.

У будь-якому цивілізованому сучасному суспільстві й державі найвищою цінністю є людина будь-якого віку та її права. Варто зазначити, що про права людини на державному рівні заговорили ще у XVIII ст., а для виділення серед них прав дитини знадобилося ще два століття. Протягом тисячоліть діти розглядалися як майбутні члени суспільства. І лише в міру становлення уявлень про самоцінності

© РИБИНСЬКА Л. О. – аспірантка Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

людської особистості в них почали бачити не тільки об'єкт виховного впливу, а й рівноправного партнера суспільних відносин.

В основі такого розуміння лежить визнання дитини особистістю, що володіє такою самою гідністю, як і дорослий. Відмінність полягає, головним чином, у тому, що повнолітні можуть захищати свої інтереси самостійно, а діти змушені звертатися за допомогою до тих, хто повинен забезпечувати їхні права.

Права неповнолітніх визнано міжнародним правом та законодавством держав, насамперед їх конституціями.

Так, відповідно до Декларації прав дитини, прийнятої 20 листопада 1959 р. на пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН, дитиною визнається всяка людська істота, що не досягла 18-річного віку (повноліття). Зазначено також, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист. У названому міжнародно-правовому акті міститься заклик до національних урядів і місцевої влади визнавати права дітей і дотримуватися їх шляхом прийняття законодавчих та інших заходів. Особливо важливим є положення Декларації про те, що людина має права з моменту свого народження.

Людство у своєму розвитку має третє тисячоліття (за новим виміром від народження Христового), що характеризується новітнім баченням життя дітей. Підходи в новому вимірі нам засвідчують, що статус дітей, рівень їхніх прав та свобод дає змогу визначитися і з тим майбутнім, яке чекає людство, тому що закони філософії життя стверджують, які ми вкладаємо права дітям, так вони в подальшому будуть ставитись до майбутнього покоління. Для того, щоб ми збудували майбутнє, слід чітко визначитися із правовим статусом дітей, незалежно від націй і народів, що є рівні між собою й мають однакові права. Цей підхід мусять сповідувати держави як основні суб'єкти міжнародного права та міжнародні організації, в тому числі й спеціального призначення.

Як відомо, дитина – це категорія біосоціальна, та за своїми ознаками має правовий статус на рівні біологічного (природного) існування, життя за основою натурального існування у світі та соціального, тобто носія прав і обов'язків, які є у соціумі (суспільства) та його механізму управління державою. Враховуючи такий подвійний статус і його роль, що міжнародно-правове життя потребує підвищеної уваги, не лише, як зазначено вище, що буде майбутнє, але й тому, що за своїми ознаками має велику відмінність від інших учасників, які реалізують права і свободи. Однією з особливостей дитини, як відомо, є віковий ценз, як складовий чинник, заснований на системі розвитку психомоторики у сприйнятті дійсності дітьми, без сумніву, лежить в основі відмінності від дорослих¹. Другою ознакою, що доповнює складові відмінності й можливість реалізації власних прав і свобод дітей у соціальній, правовій сфері як доступності реалізації власних прав, у тому числі й до управлінських рішень, що приймають учасники міжнародної спільноти.

Все це нас переконує, що дитину жодним чином не можна прирівнювати до дорослої людини, у тому числі й у можливості реалізації права. Це нам дає підстави обґрунтувати, що дитина має бути забезпечена особливими правами та особливим захистом, які мають часовий вимір і спеціальне призначення. Дитина, як і кожна людська істота, від народження має великі права нарівні з дорослою людиною, що поділяються, на біологічні та соціальні². На реалізацію вищезазначених прав дитини є потреба зробити наголос, для того, щоб дитина мала змогу

нарівні з дорослою людиною у всіх сенсах права мати певні спеціальні можливості. Можна стверджувати – це певні спеціальні можливості, необхідні людині віком до 18 років для існування і досягнення зрілості, які розроблені ЮНІСЕФ, і це рекомендація для країн – ювенальна юстиція³. Ювенальна юстиція, як окрема система права, діяльність якої застосовується щодо неповнолітніх уже знайшла своє відображення в країнах Європи та Америки. Так, наприклад, Франція має спеціальну систему правосуддя, як і США. Слід підкреслити, що і Україна, як держава-засновник ООН, яка має представництво в ЮНІСЕФ, виконуючи рекомендації цієї спеціалізованої установи ООН, в Кримінально-процесуальному та Виправно-трудоному кодексах України ввела норми окремого правопорушення та відбування покарання неповнолітніх злочинців. Водночас особлива увага звертається на провадження процесу, де має бути юридичний та педагогічний захист, як і при відбуванні покарання.

Нині існує Білль про права людини, куди входять основні нормативні акти, які регулюють права людини, а саме: Загальна декларація прав людини, Міжнародні пакти про права людини та Факультативні протоколи, Декларація про заборону катувань, Декларація про заборону дискримінації жінок, Конвенція про права дітей та Конвенція про права інвалідів.

У Конвенції про права дітей дитина, як зазначалося, має певні обмеження щодо визначення поняття, її статусу в суспільному житті та можливості реалізації своїх прав і свобод⁴. Але є потреба розглянути статус неповнолітнього як особи, що має рівні права з дорослими людьми. Зокрема, одним з таких є право на життя. Так, з моменту народження особа може жити, її біологічне право не може бути порушене ніким. Серед біологічних прав, які гарантуються нашою державою, виділяються також: право на свободу і особисту недоторканність, право на повагу до особистого і сімейного життя тощо⁵. Біологічні права визначають обов'язки держави та інших людей стримуватися від тих або інших дій у ставленні до особи. Держава в таких умовах охороняє індивіда, особу від небажаних втручань і обмежень, що порушують їх свободу. Такі права є основні, абсолютні, їх здійснення, реалізація не залежить від ресурсів, засобів держави, рівня соціально-економічного розвитку суспільства, держави. Основу індивідуальної свободи людини і складають біологічні права. Юридичним закріпленням такої групи прав і свобод людини є Конституція США та конвенції європейських країн, а також і Конституція України, яка має розділ присвячений правам людини.

Існують і соціальні права, які фіксують обов'язки держави, щоб надати дитині блага здійснювати певні дії (право на соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, гідний життєвий рівень тощо). Здійснення соціальних прав неможливе без наявності у держави достатніх ресурсів, їх конкретне наповнення прямо залежить від багатства країни і демократичності її політичної системи. Так, наприклад, дитина має право на освіту, і обов'язок держави полягає у забезпеченні безкоштовної та обов'язкової загальної середньої освіти⁶. Водночас держави, навіть маючи достатній рівень життя, не можуть забезпечити безкоштовну початкову та середню базу освіти так, як Великобританія.

Також права неповнолітньої дитини залежать і від батьків. Наприклад, на батьків покладається обов'язок виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини; піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний і моральний розвиток; забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.

Місце будь-якого суб'єкта в суспільних відносинах, особливо сучасних, які характеризуються різноманітністю та складністю, визначається його статусом, визнаним і тією чи іншою мірою забезпеченим.

Дитина, зважаючи на її вік та зумовлені ним властивості, є особливим (спеціальним) суб'єктом і займає відповідне становище серед інших учасників соціальних зв'язків, а для засвідчення цього вона наділена й спеціальним правовим статусом⁷. Його основне призначення – надання можливостей для отримання дитиною матеріальних та нематеріальних благ, необхідних для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку.

За загальним правилом, дитинство є періодом розвитку людини до досягнення повноліття. Так, згідно зі ст.1 Конвенції ООН про права дитини 1989 р. дитиною вважається кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше і держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя і забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини. Також у Конвенції наголошено, що держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання, а якщо дитина протизаконно позбавляється частини або всіх елементів своєї індивідуальності, держави-учасниці забезпечують їй необхідну допомогу і захист для найшвидшого відновлення її індивідуальності.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. підтримує положення, що дитина — особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше⁸.

Розгляд інституту прав дитини передбачає обов'язкове звернення до законодавства. Важливим при аналізі нормативної бази є врахування ієрархії джерел, особливо у випадках колізії норм різних актів з одного й того самого питання.

Отже, джерелами регулювання інтересів дитини є Конституція України, міжнародні акти, закони України та підзаконні акти: постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, в яких імплементовано міжнародні норми.

Конституція України передбачає правовий захист, матеріальну і моральну підтримку дитинства (ч. 3 ст. 24), обов'язок батьків утримувати дітей до їх повноліття, державну охорону дитинства (частини 2, 4 ст. 51), рівність дітей у правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним, переслідування за законом будь-якого насильства над дитиною та її експлуатації, покладення на державу утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, заохочення і підтримання державою благодійницької діяльності щодо дітей (ст. 52), визначення засад регулювання охорони дитинства виключно законами України (п. 6 ч. 1 ст. 92).

Нині на території Європи фактично діють три системи захисту прав людини. До них належать, по-перше, система ООН, заснована на Хартії прав людини й інших документів ООН; по-друге, система Ради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЕ), Заключний акт якого, підписаний у Хельсінкі (1975 р.), сприяв виникненню суспільного руху правозахисників. Третя система функціонує в рамках Ради Європи (СЕ). Провідним документом цієї організації стала Європейська конвенція про захист прав людини й основних свобод (1950 р.), а також додаткові

протоколи до Конвенції, що включили весь перелік громадянських і політичних прав і деякі соціально-економічні права⁹. Для контролю за їхнім здійсненням були створені спеціальні механізми – європейська Комісія і Європейський Суд з прав людини. Комісія і Суд розглядають скарги громадян про порушення їхніх прав. У разі визнання правомірності скарги Судом виноситься рішення, яке зобов'язана виконати кожна держава-порушник. До неї може бути застосована така санкція, як відшкодування потерпілому морального збитку¹⁰.

Підсумовуючи зробимо такі висновки. У кожній дитини, як і кожної людини, є свої права. Ніхто не має права порушувати права людини, адже це не буде давати їй можливості існувати і розвиватися як особистість. Відповідно, і діти мають дотримуватися всіх встановлених державою норм поведінки. Кожна дитина має невід'ємні і невідчужувані права, це, зокрема, моральні права, що походять із людської природи; ці права мають також юридичну сутність, що міститься в законодавчих документах. Кожне суспільство, що поважає себе, зобов'язане спостерігати за тим, щоб права дитини не порушувались, як і загалом права усіх людей. Дитина, згідно з національним законодавством – це особа віком до 18 років, яка має певні обмеження до настання повноліття. Правовий статус дитини визначається як національним, так і міжнародним правом. З огляду на розбіжності на міжнародному і національному рівнях, треба визначити правовий статус напрямом подвійного правового регулювання. З одного боку, на міжнародному рівні, з іншого – на національному.

У різних державах і регіонах світу Конвенція ООН про права дитини виконується по-різному, із врахуванням особливостей та менталітету кожної держави.

1. *Вінгловська О. І.* Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 - міжнародне право / Вінгловська О.І. – К., 2000. – С.79. 2. *Лінник Н.В.* Відповідальність держав за порушення прав дитини / Н. В. Лінник // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. – Вип. 28. – С. 54. 3. *Крестовська Н.М.* Ювенальне право України : генезис та сучасний стан: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01 / Крестовська Н.М.. – О., 2008. – С. 157. 4. *Конвенція про права дитини.* УПФ. - К., 1995. – С.5. 5. *Загальна декларація прав людини* // Міжнародні договори України. – К., 1992. – С. 2. 6. *Буткевич В.Г.* Права людини в Україні. З погляду творення нової правової бази / В.Г. Буткевич // Політична думка. – 1993. – № 1. – С. 72. 7. *Лінник Н. В.* Відповідальність держав за виконання зобов'язань щодо захисту дітей від експлуатації (питання реалізації кримінальної політики) / Н. В. Лінник // Юриспруденція: теорія і практика. – 2008. – Вип. 12. – С. 25. 8. *Закон України «Про охорону дитинства»* від 26 квітня 2001 року № 2402-III – С. 2. 9. *Дмитрієва Г.К.* Международная защита прав женщин / Дмитриева Г.К. – К., 1985. – С. 69. 10. *Кампо В.* Конституційний контроль. Засади, статус, механізми / В. Кампо // Віче. – 1993. – № 6. – С. 53.